

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 18. СЕПТЕМБРА 1894.

ПЕСНИШТВО

БЕЛЕГ

У а трошноме зиду празан оквир стоји,
Забрављен давно, потамнела лица,
Стоји као спомен на минуле дане
Веселога доба, раних годинаца.

Не креће се нигда, али кад га гледам,
Чини ми се сенка, ил' к'о да се миче,
Послушам ли само у тишини немој,
К'о да чујем гласе оне тужне приче:

„Дивну слику милих, очараних снова,
„Што ј' уметник бојом исписао смерно,
„Загрљајем својим грлио сам негда,
„Држао сам добро, чувао сам верно.

„Ту је била младост изнесена бајна,
„Окићена венцем у заносном сплету:
„До ведре је наде кршна стала снага,
„До ње беше љубав према целом свету.

„Летело је време на крилима брзим,
„И слику су живе оставиле боје,
„Издадеше редом к'о увело цвеће,
„А тад је и лице потамнело моје.

„И једнога дана кроз отворен прозор
„Поветарац лаки нас дохвати двоје,
„Па, отевши слику, остави ме сама
„Као белег тужни јаче силе своје.

О, престани, доста — живот ми је оквир,
А весели дани беху слика твоја,
За вихором, буром јоште траје жиће
К'о сломљен остатак од крвава боја.

Разумем ти добро приповетку тужну,
И када те гледам, прошло доба снивам,
Са сузом те топлом ја у оку љубим,
Варајући себе да слику целивам.

Андре Гавриловић

ДЕВОЈКА И ПТИЦА

(ФР. ЛЕВСТИЌ)

У својче је до извора стало,
У ведро је воде захватало,
У води је опазило лица,
Зачуди се мала лепотица:
„Те лепоте, што је имам млада,
„Не бих дала за три бела града!

До извора птица скакутала,
Девојчици младој цвркутала:
„Кад ти војно са сватима дође,
„Сва ће хвала твоја да те прође.
„„Ниј' истина, нит' је икад била,
„„Ухватићу т' — ал' ти имаш крила!

„Кад би крила ова била твоја,
 „Полетела б', девојчице моја,
 „И где б' нашла своје мило драго,
 „Не б' питала: где ли му је благо?
 „Руку њему пружила би млада,
 „Сиромаху без и једног града!

Рекла птица, одлетела право
 У облаке и у небо плаво
 За њом гледа девојчица мила:
 „Не знам, можда — истина би била,
 „Птица лети, па сазна у лету,
 „Шта све бива међ' људма у свету!

Андра Гавриловић

ДНЕВНИК ЈЕДНЕ ЖЕНЕ

ОД ОКТАВА ФЕЉЕТА

(Наставак)

XXII

Прве месеце после смрти мога мужа провела сам код своје свекрве у Луверсију па сам се онда опет наместила у Паризу код своје мајке, јер ми је била намера, да од сад свој живот поделим међу то двоје старих.

Јаки душевни потреси, као што су они, што сам их ја прекужила, као да најпре живот прекидају те му за свагда заустављају сваки мах; љубав, осећаји, страсти умукну у нас, као да их је онај удар уништио, па човек мисли, да су изумрли. Но мало по мало срце опет почиње куцати, дух почиње опет мислити те је несносна тврдокорност живота само нов бол. Онда се човек пода, јер је тако божја воља.

Наравно да је моја ћерка у мом новом животу заузимала прво место. Но ма како да је велик био тај интерес, ипак ми није срце са свим испунио. У Паризу сам наишла на миле пријатеље а међу најмилијима и највернијима на Сесилу и њена мужа. Сесилу сам виђала скоро сваки дан; она ми је у својој живахности приповедала све, што се збива у вароши и у друштву; она ми је оживљавала самоћу, обасипала ме је најнежнијом пажњом те се моја љубав према њој разбудила у старој снази. Њена мужа виђала сам ређе, но ни он није пропуштао ни једну прилику а да ми се не покаже услужан и предусретљив. У тужним доживљајима, које сам прекужила, у жалосним појединостима, које се надовезивале на њих, указао ми је одиста братску оданост и услужност. По вољи мога покојног мужа он је био старалац мојој ћерци те као да је на њу пренео онај једини страсни осећај свога живота, иројску љубав према њеном оцу. Излишно је да кажем, да сам му већ одавна опростила била чудновату ону слободу, којом ми је приговорио некад дружење с кнежевињем de Viviane. И он се сам сећао те ствари само у толико, не би ли је загладио, трудећи се да према кнежевињу буде што пре-

дусретљивији, кадгод се с њим састане, нарочито ако је то још било у мојој кући. Тада је наиме кнежевињ живео у Паризу и ја сам га примала веома често и пријатељски, јар за последњих месеца његова боравка у Ници нисам ни у којем погледу имала разлога да се потужим на њ.

Једино, што ми је господин d' Éblis чинио на жао, било је без његова знања и нехотице. Ле себи сам могла пребацити ону немирну радост, са којом сам очекивала да ми он дође, и потајну узбуђеност, која је наилазила на ме, кад сам год с њиме. Но искрено сам се надала, да ће та последња искра моје старе љубави мало по мало претињати те и угаснути. Надала сам се томе у толико више, што је хладна и озбиљна учтивост, са којом се он према мени понашао, куд и камо више кадра била срце умирити него га узбудити.

Међу тим сам са крајњим и, како ја мислим, најчистијим саучешћем стренила за начин, којим он поступа са Сесилом, за њихове међусобне одношаје и за срећу њихова брака. Ништа ми није изгледало чудноватије и неразумљивије од њихова међусобна понашања. Одиста је, као што сам у Ници већ видела по малим неким приликама, Сесила, у пркос свакој логици, у њиховој кући узела узде у своје руке. Она се умела да извуче испод утецаја, који је на њу њен муж морао имати већ по том, шта је душевно и морално био надмоћнији, и по изгледу је господин d' Éblis канда патио услед тога. Са непојмљивом равнодушношћу и мирноћом пристајао је на све, што му је жена кад захтела. По што је дуго ишао с њом у друштво, за које није марио, почео је најзад пуштати је саму онамо. Свему сам се том ја веома изненадила. Питала сам се, шта то двоје раде кад су сами, да ли су срећни, да ли маре једно за друго. Како то нисам могла питати ни њега ни њу, то сам пажљиво, готово радознано посматрала, шта говоре, како се понашају, какав им је израз у лицу, не бих ли ка-

когод нашла ма каква разјашњења. Но господин d'Éblis био је у својој строгој умиљатости час озбиљно, час ведро непомичан као сфинга, а Сесилу, баш са лакомислености јој, нисам могла ни толико да схватим.

Друштво се чудило особеностима тога брака и почело је чак да се злобно и руга. Једаред је командант d'Éblis био код мене а дође и кнежевић de Viviane. Господин d'Éblis, по што је с њим пријатељски проговорио неколико речи, повуче се, тако рећи, одмах, по свом обичају нешто и сувише учтиво. Чим је он изашао, рече ми кнежевић:

— Тај ми се Ваш рођак ванредно допада, али је права загонетка за мене.

— А што загонетка?

— Што се, при свим заслугама својим и свом чашћу својом пред светом, канда заверио, да ће упропастити своју дивну женицу.

— Ја Вас апсолутно не разумем.

— Шта?! Зар не видите, како је све већма и већма пушта да ради што хоће? Да, што је још црње и горе, пустио је да се дружи са госпођом Godfrey.

— Ко је та госпођа Godfrey?

— Госпођа Godfrey, милостива госпођо, била је некад веома лепа и — да не кажем више — многи су облетали око ње; данас је то звезда на заходу па како не може више рачунати на директно удварање, гледа да до тога дође индиректним путем те у ту сврху купи око себе младе пратиље, у чијем се сјају она огледа.

— Хвала Вам, што сте ми то саопштили, рекох ја; можете се ослонити на то, да ће Сесила, ако је друштво госпође Godfrey опасно, прекинути с њом. У осталом Вам могу једном речи разјаснити, што Вам је тако неразумљиво у понашању господина d'Éblis: господин d'Éblis има поверења према својој жени, а дозволите ми да додам, да такво поверење још никад није било умесније, но што је овде. Ја познајем Сесилу од њена детињства амо и уверавам Вас, да она, при свем том, што изгледа лакомислена, није кадра рђаво што и помислити.

— Свакако, тако је! До сад бар! рече на то кнежевић. Све су жене с почетка ваљане... но кад тако живе, јаве се зле мисли доста брзо а зла дела још брже. То звони чудно, ал је истина.

— То су, драги кнежевићу, успомене из старих времена, из времена, кад сте Ви сумњали, да у опште и има честитих жена на свету.

— Душе ми, данас као и некад мислим, да једва да их има... опростите... ја говорим само о тим распуштеним обесним светским женама, које се не-

дахнимице бацају с једног уживања на друго. Верујте моме искуству, милостива госпођо, а искуство је моје велико за моје године... Ви имате ћерку... од Вас рођена и васпитана може постати само добра, честита жена... Па ипак, верујте ми, не будите никад толико слаби те јој не дозволите, да се баца у велики вртлог друштвенога живота... Звониће Вам грозно, што ћу вам рећи... тешко је, готово немогуће, да се жена, која живи у том вртлогу, одржи чиста... но да се вратим Вашој кузини, на Ваше уверавање, ма да је она већ прилично запловила том струјом, радо ћу веровати, да ће и она бити један од оно мало изузетака... но то ће онда бити велико чудо... и забележиће се у историју.

Бестидним тим назорима нисам приписивала више важности, но што су заслуживали, али то, што је рекао кнежевић, и ако у мом срцу ни најмању сенку није бацило на Сесилу, ипак је потврдило оно, што сам ја лично опазила, а то је тајанстени и помућени одношај у том браку.

Догађај, који се збио на кратко време после овог разговора са господином de Viviane, са свим ми је разбистрио целу ствар. Сесила и њен муж били су код мене на ручку; у вече Сесила, која је у сјајној тоалети изгледала дивно, оде на игранку са госпођом Godfrey, која је по њу дошла у пола десет. Моја је мајка била нешто слаба те није смела излазити из собе, те тако остадосмо сами нас троје, моја ћерка, ја и господин d'Éblis. Моја мала требало је већ да леже, но како ју је увек ваљало молити, док се одлучи на то, а и на заузимање стараоца њена, била сам јој одобрила да мало дуже остане на ногу. Како сам се осећала нешто збуњена, што сам насамом са господином d'Éblis, то сам села за гласовир, чим је Сесила отишла. Господин d'Éblis сео је био на другом крају собе па док сам ја свирала неку мелодију од Шопена, дотле је он полугласно ћеретао са мојом ћерком, коју је веома волео и мазио. Није прошло дуго а обоје заћуташе; ја погледам у огледало, које је висило преда мном, па видим господина d'Éblis, како се подлактио на столу а чело наслонио на руку. На један час после тога повуче ме моја мала за рукав; не прекидајући свирку нагнем се мало до ње а она ми шапне у уво:

— Мати... он плаче!

Кад ми је то рекла моја мала, свалила се на мене нека неодољива чежња, нека врста заноса. Такви су тренутци опасни у животу младе жене.

У то се отворе врата; дођоше по моју ћерку. Ја је пољубим а она оде до господина d'Éblis, да и њему пожели лаку ноћ па онда изађе из собе.

Ја сам свирала и даље и ни по што нисам смела

да подигнем очи к огледалу; покушала сам да приберем мисли те да ми буде јасно, шта се ту збива. Изненадна тронутост, која је на господина d' Éblis' наишла код моје ћерке и мене, по што му је отишла жена, није ми дала дуже да сумњам, да је он веома несрећан; иначе ми је било све нејасно и неразумљиво. Но ако нисам могла читати у његову срцу, то сам у толико боље знала, како је у моме, а што сам ту открила, тога сам се уплашила. Нисам могла више себе варати, какав је то осећај, што ме тера, да тако тачно испитујем тајне Сесилина дома. Ја сам љубила њена мужа, љубила сам га толико, да сам се радовала, ако нема среће у њихову браку, шта више сам желела да тако буде.

Хиљаду сам пута у животу имала прилике увидети, да не зависи од нас, хоћемо ли ово или оно осећати или не, но свагда зависи од нас, хоћемо ли те осећаје привести у дело или не ћемо. Но увидела сам и то, да се најбоље и можда једино средство, којим се побивају и савлађују такви осећаји, не састоји у томе, да им човек на пут стане апстрактним доказима, које му је дошапнуо разум, савест или част, него мора фактично радити против њих и ма на какав начин мора принудити руку да чини добро, све и кад срце хоће зло.

По што сам се решила, без оклевања сам пошла то и да урадим.

Пре свега је ваљало отворено све рећи господину d' Éblis. То је био задатак, за који сам знала да је опасан, ма да нисам кадра била предвидети му целу озбиљност. Но чинило ми се потребно да се тим опасностима одупрем а у ватри свога одушевљења осећала сам се сигурна, да ћу их победити.

Наједаред устанем од гласовира па одем до господина d' Éblis, који се правио као да пажљиво чита.

— Имам с Вама разговора, рекох; ако је по вољи, хајдемо у башту.

Он ме погледа са свим зачуђено, устане, не одговоривши ни речи, па пође за мном.

По реткој милости среће сачувана је нашој кући у улици светога Доминика њена стогодишња башта, којој су висок зид унаоколо, големе групе платанâ, водоскок и стаклен врт, опкољен ходницима на свод, давали благи и свечани карактер шнањолског манастирског дворишта. Из дочекаонице при земљи воде два или три степена доле у башту. Ма да је већ била половина новембра, било је ипак вече необично лепо и благо. Ћутећи смо корачили неколико пута... још чујем и чућу целог свог века ту тишину, која је била око нас и коју је прекидало

ле пуштање лишћа под нашим ногама и жубор водоскока.

Најзад се ја охрабрим па ћу рећи:

— Ви знате, господине команданте, да ја претерујем у љубави према реду те да се управо грозим сваког перада... то је страст, фикса идеја, којом сте ме већ више пута задиркивали, но коју ми опраштате, је л' те?... Па хоћете ли ми сад дозволити, да вратим ред у брак, за који се најтоплије интересујем?

— У који брак, милостива госпођо? запита он прилично строго, кад је сео поред мене на клупу, на коју сам се ја била спустила.

— У. Ваш, наравно!... Ја знам — не треба да сумњате — са свим добро, да се и сувише намећем... Но ако моје пријатељство према Сесили и према Вама није довољна извина у Вашим очима, а Ви се сетите, да сте мене питали за савет, пре но што сте узели Сесилу, и да сам Вам ја препоручила ту женидбу, па дозволите, да сад са себе скинем одговорност.

— Али, милостива госпођо, ја Вам ништа не пребацујем.

— Па и не треба... чанили бисте ми криво; јер да сте слушали савете, које сам ја слободна била дати Вам — у осталом на Ваше наваљивање — били бисте обоје срећни... а овако није ни једно ни друго срећно.

— Опростите, милостива госпођо... али се мени чини, да бар Сесила, којој пуштам све на вољу, мора бити потпуно срећна.

— Сесила се не тужи, рекох ја нешто живље; но претпоставити, да је потпуно срећна, кад Ви живите па једну, она на другу страну, кад је поверавате ма коме, кад јој све већма и већма доказујете, да Вам није стало ни до њене љубави, ни до гласа јој... то значи претпоставити, да она нема ни разума, ни срца, ни части... а ја знам, да она има свега тога.

— Боже мој, милостива госпођо, одговори он загушеним, но узбуђеним и дрхтавим гласом, ни ја нисам свикао тужити се... али одиста, Ви ме присиљавате на то... Реците ми, јесте ли већ кадгод размишљали о судбини човека, кога су обузеле озбиљне мисли, који воли рад, тежи за чашћу, коју даје рад; који је сневао о том, да ће радости са свога рада уживати у тишини свога дома... а кога жена му дан и ноћ вуче за собом у бучну празнину, у непрекидну тишму друштвенога живота?... Може он осећати, да му дужност па чак донекле и разум налаже, да иде за њом... кад најпосле увиди, да онде траћи сав свој живот... да то дете, та бу-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дала, за коју је везан, њему краде, убија и понижава разум, будућност, достојанство, живот... онда... можете ли му замерити?... Онда он клоне... застане... пода се свему.

Изненађена и готово застрашена тим жестоким изливом душе, која се иначе знала савлађивати, рекох блаже:

— Али, реците по души, господине команданте, јесте ли одиста покушали, искрено и трајно покушали, да је приволите, да се поправи?

По што је мало поћутао, рече хладно:

— Нисам.

— Е па онда сте криви... Ја сам Вам негда рекла а данас понављам са истим уверењем, са истом сигурношћу: Сесила је била размажено дете, но њене су погрешке биле само на површини; она Вас је љубила и поштовала; Ви сте на њу имали утецаја па нема те жртве, коју она Вама не би била принела.

— А с којим сам правом смео тражити жртве од ње? рече на то господин d'Éblis. Савест ми моја није дала... Шта сам имао ја да јој дадем као ударје за оно, што би она мени била жртвовала? Такве жртве човек тражи само од жене, коју љуби!

— Од жене, коју љуби? Господе Боже! Говорите ли Ви о Сесили?... Шта? Зар Ви Сесилу нисте љубили, кад сте је узели?

— Никад! рече он чврсто.

За тим дода тише и веома нагло:

— Еј, нисам ја њу преварио... Бог ми је сведок!... Преварио сам само себе... и Вас!

Кад то рече, изађе ми сва истина јасно пред очи; дигох се сва збуњена... са усана ми се оте крик:

— Несретниче, шта сте урадили?

— Урадио сам оно, што ћете Ви боље разумети него ико иначе... Жртвовао сам се. Ја, милостива госпођо, нисам тражио овога разговора; ја бих волео, да га није било, јер ће нас он без сумње раставити за свагда... Па нека! Но како смо једаред већ дошли дотле... рад сам најзад да Вам отворим своје срце... Треба све да знате... пустите ме да довршим... Ви видите, да Вам говорим с највећим поштовањем... Изволите се сетити... Кад ми је Рожé рекао, како Вас љуби, кад сам увидео, да морам бирати међу Вама и њиме, да Вас не могу љубити а да њега не доведем до очајања, можда и до самоубиства... ја сам се жртвовао... па сам покушао... мислио сам да то може бити па сам се искрено латио... да пренесем своју љубав на оно дете, које сте Ви љубили,

које као да је обавио био Ваш сјај, Ваша умилност, Ваша нежност... Да, ја сам мислио да је љубим, но то сте били Ви, коју сам у њој љубио... Па ако је суђено, да је ова реч последња, коју говорим пред Вама... данас као тада једини сте Ви, једини Ви на целом свету жена, коју љубим!

Као опијена, нетренимице гледајући преда се, чула сам све то; кад ме стаде кињити помисао на ту изгубљену срећу, полетеше ми сузе, ма да сам се трудила, да их задржим. Он се нагне мало напред па опази моје узбуђење.

— Ви плачете, поче опет; да ли је истина?... Је ли могуће?... И Ви сте мене љубили!... Еј, Боже, не реците ми то, не дајте да то помислим, ако не ћете да ми отмете и последњи остатак мога разума и моје части!

Тихо се спусти моја рука на његову, кад му стадох говорити:

— Зацело не ћу бити ја то, што ћу Вам отети разум или част; али ја сам Вас љубила од свег срца... љубим Вас још. Да ли сте достојни, да са усана поштене жене чујете такву исповест, одмах ћу се уверити. Ја не могу угушити осећаје свога срца, али их бар могу — а то очекујем и од Вас — доста високо дићи, да их очистим... Нас се двоје не ћемо растати као два слаба створа, која се морају бојати, да ће бити једна сиграчка својих страсти; држимо се међусобне своје љубави, но дајмо јој други карактер, спојмо се готово светом везом, удружујући се у племениту заједницу добра ради... Ви већ знате, каква сам се ја задатка латила, пре но што сам знала истину... сад ми је то озбиљније дужност, но икада... Помозите ми, да је извршим, помозите ми, да Вам наново задобијем срце Ваше жене; обећајем Вам, да ћу њој помоћи да она опет задобије Ваше срце Хоћете ли?... Ако пристанете, моје је поштовање према Вама толико, да своју руку мећем у Вашу са неограниченим поверењем... ако пак не пристајете... остајте с Богом!

Неколико је тренутака премишљао; за тим, не рекавши ни речи, пружи ми руку. Ја се одмах дигом па се обоје вратимо у кућу.

— Сутра ми пошљите Сесилу, рекох му; ја ћу јој благо приговорити... Вас не треба да молим да budete добри према њој — Ви сте то већ и сувише... Напротив изгрдите је; уверена сам, да не ће знати шта да ради од радости, кад је Ви изгрдите: само нас равнодушност прави будалама.

Он ми пружи руку у опроштај па пође до врата, онда се наједаред обрне па рекне:

— Са свим сам заборавио... Ви и не знате, да

Ћу сутра са својим генералом отпутовати на четир до шест недеља; идемо на инспекцију у провинцију. То је незгодно!

— Можда и није, рекох ја; док се ви не вратите, мора Сесила, хтела не хтела, живети солидно: то је први корак до нашег смера... Ви са своје стране имате каде да се промислите, да ли ћете бити у стању одржати обвезу, на коју сте се, како ми се чини, некако на брзу руку обвезали.

— Не, одговори он својим благим а чврстим гласом, не на брзу руку... ја сам Вас одмах разумео... Мој је живот био изгубљен... Ваше ми га пријатељство спасава... Што ми Ви предлагате, то је нешто веома велико, веома јуначко... али Ви ћете ме на својих крилих уздићи до те висине... До виђења, милостива госпођо; ослоните се на ме. То рекавши оде.

Те ноћи писам ни тренула па ипак сам била срећна. Била сам задовољна сама собом... Победоносно сам прекужила тешко искушење... Ако ове ретке прочита кадгод жена, која је икад свога века наишла на човека, кога је само један једини пут желела да притисне на своје груди, па ма са тога морала и умрети — та ће ме разумети.

Сутрадан у вече дође Сесила до мене па ми саопшти да јој је муж то јутро отпутовао у Бретању.

— Слатка, рече, баш сам се зачудила том хладнокрвном човеку... Молио ме, да му пишем сваки дан... појмиш ли ти тако што?... у осталом ја мислим, да је то рекао у расејаности па да баш не ће терати мак на конач... а паметно ће и радити. јер ја му наравно не ћу писати сваки дан...

— А што не?

— Што немам каде... Та то је несмисао!... Слађу му телеграме: „Јеси ли здрав? Ја сам здрава. Поздрав. Сесила.“ То је тек доста.

— Али реци ти мени, Сесила, зар ти не ћеш остајати мало и код куће, кад ти нема мужа?

— Остајати код куће?... А шта да радим код куће!... Па онда шта то чини?... Да ли ми је муж овде или другде, то је готово свеједно... бар што се тиче онога што ја радим или не радим!

— Молим те, Сесила, буди за час два озбиљна па дај да се мало поразговоримо.

— Добро! Де да чујем!

— Зар теби никако не ће да додија тај живот?

— Не ће, чедо моје!

— Тако? Али ја већ почињем не волети те више онако, као до сад.

Она ми обвије руку око врата.

— То није истина.

Још сам неко време покушавала, да је одведем

на земљиште топла, поверљива разговора; није се баш очито одупирала, али ми се непрестано извијала и измотавала тек ма каквом бесмислицом. Било ми је јасно да ми је задатак био тежи, но што сам ја била замислила, и да се њој и сувише допада тај живот без рачуна. Но ја сам била и остала уверена, да ће ми са мало издржљивости поћи за руком те ћу опет овладати тим добрим срцем, чије сам врлине добро познавала.

Већ се почела бранити и долазити у неприлику, а оно јаве да је дошао господин de Viviane; она ту излику прихвати радосно те ми умакне за данас. Устане, добаци кнежевићу неколико саркастичних речи — јер се још једнако љутила на њ због његове сулудости, то јест због равнодушности му према њој — па онда изађе. Кад сам је испратила у ходник, рече ми, смејући се:

— Слатка моја моралискињо, ја ћу ти се већ осветити... ти ми приговараш, што овако живим, или си барем рада да ми приговориш — јер ми је живот мало површан, а то ја признајем; но кад би запитала мога мужа, ја мислим да би њему било милије, пустити ме да се вијем у свом вртлогу него ме видети како седим крај камина по четир или пет пута на недељу са таким господином као што је овај... шта велиш на то?

— Шта? Зар ми господин d'Éblis замера, што ми долази кнежевић?

— Управо баш не замера, али ја одиста мислим, да је још и сад место свога кукавнога пријатеља Рожера љубоморан, јер не може очима да гледа твога кнежевића... а то тек стоји, да он долази прилично често... уверавам те, да се о том говори.

— Добро, слатка, рекох; ја ћу ти доказати, да се умем окористити добрим саветом, а надам се, да ћеш се ти угледати на мене.

— Хоћу, чедо моје! Та ти знаш, да се ја теби дивим.

Уђем натраг у собу, размишљајући о злобним опаскама Сесилиним; но међу тим су те опаске само ускориле те сам урадила оно, на што сам се у души давно већ била решила. Кнежевић ми је у последње време долазио и сувише често те ми је већ почео бивати несносан. Но ипак ме је забављао, јер је био духовит а понашање његово према мени увек је сведочило, да ме поштује; осим тога је он, и кад се вратио у Париз, живео солидније а како сам ја уверена била, да се поправио нешто и по мојој заслуги, било ми је то мило те нисам могла ни помислити на то, да га с неба па у ребра отерам из куће; само сам желела, да нам општење

изгуби онај сувише поверљиви карактер, који је он све већма гледао да му даде.

У току разговора дао ми је сам прилику, коју сам тражила. Запитао ме је, да ли ћу сутра на вече бити код куће.

— Хоћу, рекох смејући се; бићу код куће, али не за Вас.

— А што не за мене?

— Што ми је, драги кнежевићу, Ваше време и сувише скупоцено, а да бих га на тај начин хтела да Вам крадем.

— Додијао сам Вам већ, је л' те?

— Нисте ми додијали... али не ваља, што је сувише, .. Ви тек не ћете хтети, да свет испира уста са мном?

— Молим, да ми опростите, рече он на то, смејући се.

— А, има дакле још разлога... Ја сам Вам пријатељски одана, но ипак бих Вам била захвална, кад бисте долазили реће.

Озбиљни израз, који наједаред добише његове црте, изненадио ме.

— Морам се дакле изјаснити, рече он. Хтео сам још неко време да причекам, но видим, да је сад куцнуо час. Истина је, да сам Вам долазио и сувише често, но осећаји моји према Вама оправдали су у мојим очима нескромност мога долажења... Ја Вас љубим, милостива госпођо, и то не тек од данас... Опростите, ја добро знам с ким говорим... ја знам, да таква исповест, кад се каже жени као што сте Ви, мора значити само једно... а то је, да Вам нудим своје срце и своју руку... Ви сте овладали мојим животом, .. Ви сте својим утецајем, својом умилошћу створили од мене нова човека, бољег човека, .. Хоћете ли бити према мени добровољно добри и милостиви да дело своје довршите? Смем ли се надати, да ћете ми кад тад указати част, да ми будете љуба вереница?

Та изненадна понуда више ме је изненадила и била ми неправда, но што ме је узбудила.

Како сам кнежевићу хтела да уштедим неприлику, да га одбијем нагло и сувише одлучно, то сам некако снебивајући се одговорила, да му од свег срца захваљујем за тај тако јасни доказ његова поштовања, да сам изненађена, ма да не могу зажалити на ту тако непредвиђену понуду, коју сам против своје воље од чести и сама изазвала, но да је моја жалост још и сувише скорашња, а да би ми дозвољено било и разговарати о том. Молим га дакле, да ми то више и не спомиње.

Он рече до душе, да пристаје да се ствар одложи и бог зна докле, но озбиљно захте, да добије

мање неодређен одговор, ма само једну реч, која ће му дати наде. Но како ми част није допуштала, да му ту учиним по вољи, била сам принуђена јасније изрећи, да не ћу за њ да пођем, те тако му изјавим отворено, ма и с најчувљивијом штедњом, да сам се решила, да се не преудајем но да од сад живим само за своје дете.

Без сумње му је било жао, но како се мени чинило, било је у његову држању и тону много више једа, срџбе и повређена поноса, кад сам се тако отворено изјаснила. Под углађеним формама човека од света опет сам опазила размажено дете, чије су ћуди вазда биле закон и које је зацело некад разбијало сиграчке, кад су му их хтели да отму.

Његово бледо, готово мртвачко лице некако се боно развукло; трепавице му се дизале и спуштале нагло а очима ме је управо секао.

Ја хоћу, рекао ми је испрекидано, од њега да створим очајника... зликовца... хоћу да га гурнем натраг у као, из којег се искобељао мени за љубав... Ја у мојих годинах не могу озбиљно мислити на то, да останем удовица... по свој прилици чекам бољу партију... можда ћу се некад покајати, што сам га одбила... Човек се поквари те посрне, кад је несрећан... и много такво штошта, што ми се чинило да није пристojно да говори. Видела сам том приликом, да на месту, преко којег је прешао порок, вазда остаје ма и најмање кала. То ћу скоро још јасније увидети.

Најзад као да је опазио, да не само што мене вређа него понижава и себе. Прибере се па се стане извињавати, исмевајући свој гнев, и најпосле оде од мене сразмерно учтиво с молбом, да при свем том останемо добри пријатељи. Ја му то обећам, но у себи се заверим, да ћу радити баш противно, јер према њему нисам никад имала бог зна каква поверења а сад сам изгубила и оно мало, што сам имала.

Прође пет или шест дана. Сесила никако да дође до мене. Ја, не знајући шта јој је те не долази, пођем до ње, ма да се нисам надала, да ћу је затећи код куће, јер је она сваки дан код једне или друге своје познанице ручавала. Но ипак сам је затекла код куће а с њом је био господин de Viviane. Обоје су прилично поверљиво седели крај камина. Кад сам њега ту видела, нисам могла да се отресем неког мучна утецаја, који ми је стезао срце; знала сам, да господин de Viviane донде ни ногом није крочио у Сесилину кућу, да се она шта више на то тужила. Та ме је промена неугодно дирнула а јед ми се није уталожио, кад сам из неких напомена, које им и нехотице спадоше са усана, могла дознати, да је госпо-

дин de Viviane и пре неколико дана био код Сесиле и да ће се њих двоје још то вече опет састати код госпође Godfrey, код које су позвани на вечеру. Нисам могла на ино а да у мислима својим не видим свезу међу тим чудним приликама и оним дво-мисленим, готово попретним речима, које ми је го-сподин de Viviane, праштајући се са мном, рекао. Он је знао за моју сестринску љубав према Сесили; је ли наумио, да ме барем узнемири тим, што ће своју пажњу, која мени није више требала, пренети на моју намилију другарицу? Је ли хтео моје срце да рани преко њена срца? Је ли се преко ње хтео да освети мени? Ма како да је недостојна и пре-зрива била таква намера, то сам ја ипак довољно већ била искусна у животу те сам могла знати, да је огорчена душа похотљива човека кадра доћи на такве мисли... Истина, кад ми је понудио своју руку, видело се на том човеку, да уме нешто осе-ћати и часно и озбиљно, но може и то бити, да сам му се ја допала а он није нашао другог сред-ства, да ме добије.

Нестрпљиво сам чекала да оде; тек што је пре-шао преко прага, ја сам клећнула пред Сесилу па сам јој стала љубити руке:

— Да ти кажем нешто... хоћеш ли?

— Говори, чедо моје... али само брзо... ја се морам облачити... ти знаш да не ручам код куће.

— Хоћеш ли да ми учиниш неизмерну радост?... Немој се облачити... извини се у неколико речи госпођи Godfrey, о којој и онако свет говори много што шта, што баш није најлепше... па ручај код твоје старе, верне другарице!

— Ех, опет стара песма! рече Сесила, смејући се, но не онако отворено као иначе. Но, де да је-дared изведемо ствар на чисто! Шта ми ти управо приговараш?... Владам ли се ја рђаво, де реци... мислиш ли то? Не, ти то не мислиш, ти знаш, да сам ја иста она, која сам била свагда: незнатно чељаде са живом у жилама, које воли живост, ве-дрину, улагивање и играње... једном речи: жи-вот... но у главном са свим пристојно чељаде, које не ради ништа зло, које је својим пријатељима ода-но а мужу свом верно!... Шта хоћеш више?

— Слатка, ја те не корим, што волиш да ужи-ваш, ја те корим, што ле тако волиш да уживаш... Ти си пре — дозволи, да те подсетим на то — много озбиљније и паметније схватала живот... Кад смо као младе девојке заједно ћеретале, сне-вале смо нешто узвишеније, но што је та вечита разонода и та врева, у којој се ти једино осећаш добро... нас смо две за будући живот и лепшим, прибранијим, достојнијим уживањима наменили били

места, и то знатна места... Ти до душе не радиш ништа зло, но... не радиш ништа ни добро... Ти на пример не радиш ништа, да образујеш своје на-клоности, своје осећаје, своје мисли... ти се разви-јаш само на ону страну, камо те вуку погрешке ти... па онда, веруј ми, и та вечита небрига у понашању, у држању и разговору опасна је, кад траје дуго; јер све, што је озбиљно и што у свету ваља, везано је једно за друго као вериге на лап-цу... поштење, врлина јесу озбиљне ствари, које успевају само на здраву тлу... У животу, који се јавља ле с поља, нестаје их у неодређености и површности... Мало по мало па изгубе мах и чврстоћу, која им је битна и без које немају више снаге, да нам савлађују страсти; те тако жена на-једаред ненаоружана стоји пред најмањом намамом, пред најмањим искушењем... Преклињем те Богом, чедо моје, не иди даље по тој странпутици... па допусти још да ти кажем, да ти одсуство твога мужа не само да даје најбољу прилику на то него ти шта више налаже, да тако радиш.

Она ме је слушала на жалост расејано и нестр-пљиво а непрестано је ногом ударала о ћилим.

— Па добро! одговори. Може бити. Можда у твојој придици има нешто и истине; промислићу се... Но за вечерас сам госпођи Godfrey свечано обрeкла... па вечерас ћу отићи!

— Немој, молим те!

— Али за што не? Шта ти је толико стало до тога, да баш вечерас не одем до госпође Godfrey?... Де, буди искрена... је ли да је због господина de Viviane... није ти било право, што си га затекла код мене!

— Па... може бити... рекох.

— То је одиста смешно, немој ми замерити!... Ти хоћеш да буде баш само твој!

— Колико хоћу да буде само мој, можеш виде-ти отуда, што сам одбила његово срце и његову руку, које ми је обоје пре пет дана био понудио... Што одајем ту тајну, једино је с тога, што осећам да сам дужна рећи ти, да се чуваш човека, кога ја сматрам за бескрајно опасна... Сад могу бити мирна, јер ако му икад падне на ум, да ти се удвара — а за то као да не би био од раскида — ти знаш како су искрени осећаји, на које ће ти се закљичати... Ја познајем твој понос те знам, како ћеш дочекати одбијеног просиоца, ако се усуди да у тебе потражи утехе.

Наједаред она устаде. Очи јој засјаше.

— Не верујем ти! рече. Ни клете речи не ве-рујем од свега, што си ми ту наговорила!... При-знај истину: ти си љубоморна... то је све!

— Сесила... јеси ли одиста ти то, што тако говориш?

— Јесам, ја сам то... а ја ти велим, да си љубоморна!... Па да!... Ево има две године, како се са кнежевићем сваки дан или готово сваки дан састајеш међу четир ока... па то је са свим наравно... са свим у реду!... А кад дваред дође до мене, онда је пропао свет!... Иди! Ти си љубоморна!... Но, умири се... послаћу ти натраг твога кнежевића, на част ти!

— Море, од кад ти говориш тако?... Та ти ме вређаш, знаш ли ти то?

— А ти мене вређаш ево већ читав сахат... а вређаш ме свагда, кадгод се понашаш према мени као према детету без разума и као према жени без части и поштења!... Треба то једаред и престати! Лаку ноћ!... Дозволи, да се обучем!

Сва збуњена, пола од изненађења пола од бола, погледам јој у очи; но њене очи никако да се сукобе с мојима. Пођем неколико корачаја према вратима.

— Шарлота! викне она на то; ходи... дај ми твоју руку!

— Не дам, одговорим ја, не заслужујеш је.

Па изађем.

С раскрвављеним сам се срцем вратила кући. У првој забуни, која је наишла на мене после те сцене, било ми је, као да хоће све да утекне испред мене, као да пропада све око мене. Изгубила сам своју најмилију другарицу а у исти мах сам изгубила бескрајно интересовање, које ме је за њу везивало и на које сам рачунала, да бих срцу свом помогла да дође до мира и покоја. Јогунлук Сесилин није ми дао да искупим реч, коју сам задала њену мужу... Како да тражим од њега да ми помогне па да се приближимо њојзи, кад она ето сама то не ће? Како да му саопштим ту тужну истину? Да, како да му у опште изађем више на очи?

Но кад сам боље промислила ствар, мало ме је прешло узбуђење. Говорила сам себи, како то не може бити, да се Сесила толико променила, да је постала са свим друга; сећала сам се, како је и пре кадгод сунула на мене, но после се свагда покајала. Надала сам се, да ће то и сад бити тако те да ће она још сутра доћи до мене, да се помиримо.

Но то сутра не би ми суђено да будем у Паризу. Рано у јутру добијем писмо од госпође Нотегу, кључарке у моје свекрве; јавља ми, да се моја свекрва озбиљно разболела те жели да види мене и своју унуку. Дабогме да сад нисам марила

ни за што друго него сам одмах са својим дететом отишла у Луверси.

На моју свекрву наишла је била жестока бронхитида и у почетку се указали симптоми, са којих се лечник био уплашио. Но брзо се дало на боље те је осмог дана по нашем доласку старица била ван сваке опасности. Ја сам сад наравно имала вољу да се вратим у Париз, но то није било могуће, јер је било уговорено, да сваке године о благим данима божићним одведем своју ћерку до мајке јој; па како смо већ били у децембру те је до Божића било још само две недеље, нисам могла наћи излике, да још једаред пре тога одем из Луверсија.

За то сам време од Сесиле добила писмо, које ми је скинуло један део брига, но ипак ми оставило још доста и то доста тешких брига. Ево писма од речи до речи; то ће писмо доцније играти велику улогу у веома тужну догађају.

Сесила d'Éblis Шарлоти de Lowersy

Мила моја Шарлото! Као луда сам одмах у понедељник отрчала до тебе... Кад сам чула да си отиштовала, зло сам се изненадила. Морала сам се вратити кући с теретом, који ми је тиштао душу... Је ли, злато моје, нас се две писмо споречкале, је ли? Кад ми ономад у вече ниси хтела да дадеш руку, било ми је, као да се од мене открило мој анђео хранитељ те да сам ипала не знам ни сама камо... Еј, слатка моја Шарлото, та ја ни једну реч нисам мислила онако, како сам ти рекла... на колених те молим, да ми опростиш... По сто пута имаш право, што ми пребацијеш, како живим... али видиш, свему је томе узрок то, што сам несрећна, безгранично несрећна!... Мој је муж честит човек, ипак заслуге и части; али има страшну погрешку — не љуби ме! Осећам ја то одавно, готово од првог дана, па то ме убија!... О, мој Боже! Он ме не злоставља, ипак је добротел према мени, али ипак добротел, која чини те ми се смрзава душа... он ме не љуби! Но па шта хоћеш да ради жена, која то омази?... Има само једно средство: не мислити, не мозгати, него од главе до цете обесити на се прапорец па иштити да те заглуши та звука! Но и то није свагда довољно... Има тренутака, кад ми душа клоне, кад са свим изгубим главу те осећам да нисам далеко од очајна каква корака... од какве год последње лудорије, која се не ће дати више заглавити... Видиш, да ми је твоја љубав потребна! Ја тебе волим безгранично.

Сесила.

То ме је писмо поплашило, не само са збуњености, која се огледа у сваком ретку, него и са чудне журбе, с којом се Сесила први пут тужи на погрешке свога мужа, на које као да се до сад није ни освртала. Изгледало је, као да их је на једаред открила, јер је гледала да нађе ма шта, чиме ће себи створити или приправити извину.

Одговорила сам јој још истога дана веома опширно а гледала сам, да јој узбуђење уталожим тим, што сам је уверавала о свом искреном пријатељству, које се до душе на час два било потресло, но ипак је за то остало несмањено и непромењено; за тим сам прешла на њу, па сам гледала да докажем, како се њен муж огрешио о њу само тим, што јој је сувише попустио; како му она не може пребацити, што није занемарио своје послове, свој позив и своју будућност, не би ли само могао свуда ићи са женом својом; како би она била прва, која би га укорела била с тога а у себи осетила била да је повређена у свом поносу; како по правди он има више разлога да се потужи на њу, да га не љуби, јер он је њој већ принео многу жртву, она пак њему још ниједну; како можда, шта више за цело, господин d' Éblis у дну срца свога њој то исто приговара, што она њему; како само до ње стоји да се отклони хладноћа, која влада међу њима двома, и како ја имам разлога мислити, да ће сваки покушај с њене стране, да се зближи мужу свом, он дочекати са захвалношћу, чак са одушевљењем; у осталом сам се ја заветовала, да ћу отклонити неспоразум, који се ушуњао међу њих, па ако само мало хоће да ми помогне, видеће већ после Нове Године, како ће срећа се настанити у њихову дому, чим само њој једаред омили кућа. На послетку сам је још подсетила, како ју је муж пред полазак молио, да му пише сваки дан, па сам је преклињала, да ту његову жељу, која никако није доказ равнодушности, од сад узме мало озбиљније, но што је радила с почетка.

Кад је то писмо отишло, била сам умиренија, но још сам се већма умирила, кад сам после неколико дана добила од Сесиле прекратко писмо, из којег је провиривала мирноћа и увиђавност. Захвалила ми је најнежније и рекла, како имам право; она је сама поткопала своју срећу, но сад се одлучила, да све поправи; с нестрпљењем очекује, да јој се врати муж, како би одмах почела нов живот: но при свем том, додаде, чека га са страхом, јер њена оданост према њему свагда је била помешана са нешто страха.

Те речи, ма да се ни најмање нису слагале с тоном прошлога писма, изгледале су ми природне

и истините, па како сам знала, да ће се господин d' Éblis идуће недеље вратити у Париз, осећала сам како ми нестаје свих црних слутња, које сам са собом понела била у Луверси.

17 децембра у вече баш смо биле повечерале, моја свекрва, ћерка ми и ја, кад нам се учини, да с поља чујемо прапорце и бич. Изненадиво се све три па станемо слуктити. Моја је свекрва живела са свим повучено; осим свештеника и лечника, који су долазили прекодан, није нам нико долазио а како је време на пољу било веома сурово и хладно, тим смо се мање надали, да ће нам ко стран доћи у походе. Било се јако смрзло а од синоћ је нападало много снега те смо сад у нашим шумама били као затрпани и одељени од другог света.

Како ли човек у самоћи постане радознао! Моја ћерка полети до прозора.

— Ево кола! рече; видим фећере... иду све ближе.

И ја сам се била дигла. Убришем марамом мраз са окна, па одиста опазим кола, која се одбијала о бели, снежни зацак а лагано се дуж језерца кретала према дворцу. Осим прапораца није се чуо никакав шум, јер се точкови више тоциљали но што су зврјали по густом белом ћилиму, што је застро био земљу.

Моја свекрва и ја стадносно нагађати, ко ће то бити, а наједаред се отворе врата и — не могасмо а да не крикнемо од чуда — уђе Сесила. Жбурајиво, нагло приђе најпре мојој свекрви, пољуби је у руку, па онда пољуби мене и нервозно се смејући рече:

— Хтела сам да Вас изненадим. Мој муж ми пише, да се не може вратити пре осам дана; па тако онда ја смислим, да тих осам дана проведем код Вас, па ево ме!... Мал те нисмо запали у снегу... требало нам је више него три сахата од железничке станице доведе... Ја сам се сва укочила од зиме... све цвокоћем!

Одиста је дрхтала по свем телу; уједно сам се ја зачудила бледоћи њена лица и промени, која се огледала на цртама јој; но мислила сам да је том криво то, што је тако озебла.

Моја свекрва ју је благо покарала са те лудости но и захвалила јој је на пажњи, коју је њој указала својим доласком. Ја је онда посадим крај камина. Па онда наредим да јој се донесе што, да се мало заложу; но она ни по што не хтеде да окуси што; ручала је, вели, у Монту. Грозничаво брзо стаде за тим причати нам о свом путу, како је на железничкој станици једва једвице нашла кола па како јој се собарица напатила страха у шумама.

По који пут је за час застала па је укочено гледала преда се; за тим је опет наставила причаће а уз то се смејала онако детињски, како је ваљда само она умела.

Око девет сахата моја свекрва, која још није била са свим оздравила, замоли, да је извинимо, па оде у своју собу.

— Добро би било, рекох Сесили, да и ти легнеш... изгледаш ми да си веома уморна... сутра се можемо наразговарати до миле воље.

— Не, не! рече она; већ сам се ја откравила... хајдемо у твоју собу... онде можемо угодније ћеретати него овде.

Моја је соба била иста она, у којој сам живела пре шест година, кад сам први пут била у Луверсију. Била ми је од свију соба најмилија баш с тога, што је у мени будила успомене. До ње је била соба, у којој је онда била моја мајка а сад сам је удесила за моју ћерку. Онамо одемо ја и Сесила, за нама је ишла госпођа Нотеру, кључарка, светлећи нам свећом; она још подстакне ватру у камину па онда нас остави саме. Тек што је она изашла, баци Сесила свој шешир на постељу па потрчи да закључа врата, која су била отшкринута; за тим се механичким кроком приближи мени, погледа ми страшним, несталним погледом у очи па тихим, потмулим гласом, који нигда не ћу заборавити, узрази:

— Шарлота, ја сам пропала!

Мене пређе самртна језа.

— Свемогући Боже! рекох полугласно; шта ти то говориш?

— Истину, одговори она истим гласом — ја сам пропала!

Неколико сам тренутака стојала тако, сва укочена од страха, нисам се могла маћи, нисам могла рећи ни клете. За тим је погледам питајући па промуцам:

— Кнежевић?

Она тужно макне главом да јесте,

— Ти си му милосница? запитам још тише него пре.

— Била сам... јуче после игранке... Како? За што? Не знам... Подала сам се... без разлога... без страсти... без љубави... без извине... као последња блудница!

На то посрне а ја је прихватим и доведем до дивана, на који се она спусти. Паднем пред њу на колена, сакријем своје лице у руке па бризнем у плач.

Не прође дуго а ја осетим како њени прсти тихо додирују моју косу.

— Добра Шарлота! мрмљаше јадница; ти плачеш мене ради!... Еј, донде сам била поштена жена, заклињем ти се!... А сад, кад помислим, да поштена жена више никад не могу бити... никад... да целог свог века морам носити на челу ту пегу, ту срамоту у срцу... Та зар је истина? Зар је могуће?... Еј, ако се дозна... ако се дозна...

— Кукавна моја Сесила! уздисала сам ја, љубећи јој руке.

Она ми наједаред отме своје руке.

— Немој, немој! рече; молим те!... Нисам ја више достојна... та ја се сама себе грозим!... Еј, мој Боже, смилуј се на мене! Дај да полудим, молим ти се!

Па грчевито склопи руке на молитву.

— Па онда, рече, наједаред се дигнувши, шта да радим? Та слагала сам, кад сам рекла, да ће ми се муж вратити тек за осам дана... доћи ће већ сутра! Сутра... чујеш ли? Па с тога сам побегла... с тога сам дошла до тебе... да те питам, шта да радим... Њему не могу изаћи на очи, не могу!... Та он је био тако добар према мени... тако добар... па он је поштен човек...

— Чедо моје, мораћеш га дочекати, рекох ја, гушећи се у сузама.

— Ти ми то саветујеш?... Та то не може бити... осим ако му све признам... да, признаћу му све, па куд пукло! Убио ме или ми опростио... само не дуже овај терет на срцу... Је ли, морам му признати?... И ти ми то саветујеш, је ли?

Ја не одговорим ништа.

— Онда, рече она, онда ми не остаје ништа друго, него да умрем!

Нежно је посадим опет на диван, па седнем поред ње.

— Умири се! Треба обе да се умиримо. Сесила, заклињем те Богом... Дај ми времена, да промислим... све ми је то дошло тако изненада, тако ме збунило... Видиш, ти ме питаш, да ли да погрешку своју признаш свом мужу... Боже мој, ја чисто не смем да те одвратим од тога... јер тако треба... па ипак мислим, да не би било паметно... Прво и прво то је срамота, коју муж ретко кад прашта... па онда би се твој муж хтео да освети... ти му не ћеш рећи, ко је, то добро знам; али ће се он распитати... чудно би било, кад не би дознао истину... а можеш предвидети, шта би онда било... Једном речи, чедо моје, све да се та опасност и отклони, све да ти он и опрости, ја мислим да не треба пред њим да признаш своју погрешку, јер то би значило ставити на коцку, да, чак извесно ра-

зорити ово мало среће, којој се обоје још можете надати.

— Та каквој срећи хоћеш ти да се ја још надам или какву сам срећу ја још кадра њему дати... са том тајном међу нама?

— Бар ћеш само ти знати за своју кривицу, само ћеш ти патити са ње... Мени се чини, да би твоја кривица била још већа, кад би ти допустила да твој муж дели с тобом болове и срамоту с ње... Ја мислим, да је пола одмажђујеш већ тим, што сама сносиш сву горчину њену.

— Не ћу моћи, рече она полугласно па сва скрушена задрма главом.

Њена лепа, са свим распуштена коса падала јој је низ плећа и у пола је закривала јој лице; руке је опустила а суве јој очи разрогачено су гледале.

Био је то лик праве очајнице. Ја писам знала шта да радим, да се само прибере ма и најмање.

— Чедо моје, рекох јој, стиснувши је на своје груди, ти си мислила, да те он не љуби... па то те је упропастило... Не велим, да ниси крива... погрешка ти је и сувише велика... али ниси баш са свим ни без извине... бар си мислила, да је имаш.

— Извине! рече она горко; немам ја извине ни за лек!

— Сети се само... још ономадне си ми писала, да те је на лакомислен живот навело то, што ти је муж равнодушан, што те занемарује... Та сети се само!

— Лагала сам! рече она потмуло. Знаш ти то! Ја сам крива... ја сам оставила свога мужа... већма него њега, његову љубав и срећу, већма него част, волела сам своје лудоглаве забаве. То је сушта истина. Ти си ми сама прорекла, куд ће то одвести... Не, ја немам извине... ама баш ни клете извине!

— Па ипак, при свем том... није још све пропало! Да ли да ти кажем, шта бих ја радила, да сам тако крива и да се тако кајем као ти?... Да ли да ти кажем, за што бих се ја ухватила, за који осећај, за коју наду?

— Говори!

— А ти чуј: ја бих сав свој живот у то уложила, да погрешку своју загладим понашањем, које је сасвим противно оном, што ме је унесрећило... Ја бих живела као у манастиру, гледала бих, да будем таква, да ме онај, кога сам у тренутку заблуде учвелила, мора љубити и благосиљати; њему за љубав одрекла бих се свега... живела бих само за њега, њему бих се са свим посветила, њему са свим подала... једном речи, чинила би за њ оно, што

калуђерица чини за Бога... Па онда би, уверавам те, дошао једаред и онај дан, кад бих готово била утешена, кад бих готово осећала, да ми је опроштено.

Њене се очи засветлише. Пољуби ме од свег срца.

— Чини ми се, да ме ти спасаваш, рече. Да, то канда још може бити... Само ја не могу више да мислим... јадна моја глава није више кадра да мисли... Ти си дакле одиста за то, да га дочекам?

— Свакако. Ти га мораш дочекати.

Као поплашено дете погледа она на то у мене па ће тек:

— А смем ли га пољубити?

— Смеш.

— Е онда сутра у јутру морам натраг у Париз... јер он стиже око четир сахата.

— Да, мораш, слатка. Кад он дође, мораш бити код куће. Ја ћу се сама с тобом одвести до јутарњег воза.

То дакле буде закључено. Мојој ћемо свекрви рећи, да је дошао телеграм од господина d'Éblis те да Сесила одмах мора натраг у Париз.

Отпратим Сесилу у њену собу, помогнем јој да се свуче па одем од ње тек по што је легла. Како је била сва изнурена и узбуђена, учинило ми се као да се умирила те да ће заспати за који час. Пољубим је још једаред на поћем да и сама потражим мира, којег нисам нашла.

Сутрадан у јутру, баш да куцне седам сахата — није право било још ни свануло — устанем па одем до Сесилине собе; закуцам на врата: нико се не одзива. Уђем у собу. Кад тамо а оно још горе две свеће на камину, већ са свим да догоре... приближим се постељи; постеља беше празна. Нагло погледам свуд око себе; све што је синоћ имала на себи; њена хаљина, њена бундица, њен шешир, све је још било онде, како смо синоћ метнули. У углу је стајао сандук, из њега је било све повађено и поразбацано. Још сам синоћ на своје чудо међу њеним стварима опазила лаку свилену хаљину, а Сесила ми рекла, да ју је собарица у расејаности метнула у сандук. Те хаљине није сад више било ту. Нешто као забуна, као неодређен страх наиђе на мене. Хтела сам да звоним, да вичем; наједаред спазим писмо, које је лежало међу обема свећама на мраморној плочи на камину. Нагло зграбим то писмо; познала сам Сесилину руку; писмо је било адресовано на мене. Отворим га па прочитам ево ово:

Најмилија моја другарице! Ја га никако не могу дочекати... Крај све своје кривице имам ја још и сувише честољубља... Ја ћу умрети, јадна моја Шарлото... опрости, што ти задајем

ту тугу... Ја мислим, да ће ме Бог ипак притићи, јер зна, како патим... И сувише сам ја волела живот... али нема више помоћи... видиш ти то и сама!

Још синоћ, путем од железничке станице до двора, мислила сам на то... целог пута, гледајући, како је сва околина свуд унаоколо затрпана у дубоку снегу, говорила сам себи, како бих волела да се ту наместим па да заспим за вечито... то је смрт, коју сам себи одабрала. Читала сам, сад не знам где, да то није тешка смрт... кад пређе прва језа, човек заспи па се више не пробуди... надам се, да ће тако бити и код мене.

Ти знаш, где ћеш ме наћи, зато моје... сећаш се зацело, како сам ти некад говорила, да бих волела, да ме онде сахране... Не верујем да ће то моћи бити, али бар хоћу онде да умрем... Онде ме је он зашитао, да ли хоћу да пођем за њега... Еј, та и како сам радо пошла за њега... јер сам га љубила и дичила се његовом љубављу... коју нисам могла да одржим!

Реци му све... реци му за моју кривицу, за моју срамоту, али и то, да се кајем. Је ли да ћеш му рећи и то?

Ти си она, коју је он требао да љуби, тебе треба да је одабрао... увек сам ја то мислила...

Ти једина си достојна њега... еј, ала бих волела, да му једаред цукне пред очима... то ми је последња жеља... Сад сте обоје слободни... па онда, ако узморате мени рећи хвалу, што сте срећни, више ћете ме жалити... пре ћете од свег срца обоје опростити кукавској покојници!

Твоја Сесила.

Много сам и много пута навасила то писмо својим сузама, али онога часа не... била сам ван себе, нисам имала више мисли, гласа, суза... Наједаред ме из укочености продрма помисао, да сваки изгубљен час може бити ненакнадив губитак. Одлетим у своју собу па викнем Жану, који је код мене остао у служби и после смрти мога мужа и у којем сам имала највише вере. Рекнем му само, да хоћу да се прођем по парку, и наредим му, да пође за мном. Јамачно се зачудио, што ми се глас изменио и што сам била сва збуњена по ништа ме није запитао. Ја се спремам, и он је био готов за тињи час, па онда изађемо из двора на врата, која су водила до стаја.

Жану сам толико морала поверити, колико сам о страшној истини у опште коме могла што рећи. У ходу сам дакле стала разјашњавати му ствар

онако, како сам у брзини била смислила: госпођа d'Éblis, рекох, синоћ је у јакој грозници легла у постељу; у грозници је, као пола у сну, говорила свашта... како јој је глава усијана као угљевље, како хоће у парк па да спава на снегу... на несрећу се ја нисам много освртала на тај разговор, нарочито с тога не, што сам видела, да тек што није заспала; но кад сам јутрос отишла до ње, да видим како јој је, нисам је затекла у соби; уверила сам се, да није у дворцу... и други су ме знаци навели те сам наслутила, да се грозница ноћас још погоршала те је болесница у делиријуму покушала да уради оно, што је у фантазији замислила... тражићемо је најпре у оном усамљеном делу парка, у еремитажу... слутила сам, да се у свом узбуђењу инстинктивно упутила онамо, јер јој је свагда била најмилија шетња до ереmitаже... Најзад додам, да о том нисам ни речи рекла ником другом, до ли само њему, јер сам рада да уштедим госпођи de Louvercy страх, док још има и зрачка наде.

По што се прибрао од првог чуда и страха, сетио се Жан нечега, на што ја нисам ни помислила: брже оде натраг до домара па га пошље по лечника. За тим пођемо даље, по како је снег и сувише био дубок, то смо се једва одмицали. Више путова, који се укрштавају, воде од двора до ереmitаже; ми смо изабрали били најкраћи; снег је ту био гладак и видело се, да туд није нико ишао. Нешто ми се мало наде вратило у срце; но на једном савијутку тога дрвореда застане Жан, који је ишао мало брже но ја, па крикне. Ја брже дотрчим те са осећајем неизрецива страха опазим у снегу трагове малој, финој ножици.

Боно узбуђени погледасмо једно у друго.

— Морамо се журити! рекох ја са свим тихо.

Еј, дуго смо ишли за тим траговима, посред страшне тишине шумске. Трагови нас одведоше до изласка из парка; за тим се наједаред савише па се изгубише у путањи, што води кроз дрвље а неколико корачаји даље улази у ереmitажу.

— Милостива госпођо, имате право, рече Жан полугласно, она је овде.

Кад је видео, да сам застала и посрнула, замолио ме је, да се наслоним о његову руку. Но то нисам могла, јер је путања била сувише узана за нас обоје. Прођем поред њега па се пожурим прва... да, одиста, она је била овде!

Још сам пре у овим листићима описала ереmitажу са особеном јој појетском самоћом, са раштрканим групама прастара дрвећа, са малим сведеним кладенцем и са изразом највеће мирноће и

повучености... она је била ту! На крају путање спазила сам је на први поглед а баш је човек једва могао видети. Лежала је ту сва укочена, умотана у своју свилену хаљину и чипке, глава јој је била нешто мало наслоњена на једну од старих букава, што су ту биле око кладенца.

Те ноћи је било пало тек мало снега и тај се простро по њојзи као лак дувак. Од времена се на време, колико се сећам, откидало лако прамење са грана те тихо и благо падало на њу.

Полетела сам до ње.

— Сесила!... Сесила!...

Дигла сам јој главу себи на колена па је узела за руку; рука је та хладнија била и од свега... Ништа... срце није више куцало... лице је било модро... Сесила је била мртва.

Еј, кукавна Сесила!...

Једва дођох до суза.

Па ипак још нисам могла да верујем; при свем тужном уверавању свога пратиоца ипак сам се још надала... Сетила сам се, да су недалеко одавде, на међи међу парком и шумом, колибе угљара. Замолим Жану, да је однесе донде... могли бисмо је онде загрејати те учинити да васкрсне. Честити Жан, који је и сам плакао као мало дете, дигао је на руке укочено тело па се онда упутимо до оних колиба. Да страшна ли спровода!... Да ужасна ли

призора!... та малаксала природа, та дивна самртница у свом свечаном оделу!

Док се сви у колиби са мном заједно трудили, да јој вратимо живот, отишао је Жан у двор, да амо доведе лечника, чим дође... Но на што да описујем све те страшне појединости? Лечник је дошао, али је само могао потврдити тужну истину.

На два сахата после тога била јој је лешина у дворцу.

Свекрви сам својој поновила оно, што сам рекла пред Жаном те тако сам постигла, да нико није ни помислио на самоубиство. Рекла сам јој, како је Сесила била у јакој грозници, како је у делиријуму ван себе изашла у ноћ, како ју је онда свлада-ла зима па је и убила. Грозничаво стање, у којем ју је моја свекрва видела синоћ, није дало да се и најмање посумња у мој извештај.

У по дне пошљемо телеграм господину d'Éblis и позовемо га, да дође што брже; рекосмо му, да му је жена опасно оболела.

Он је стигао још то вече; дочекале смо га ја и моја свекрва; чим нас је видео, одмах је знао, да је било па прошло. Морале смо га насамо оставити с мртвим телом и чуле смо га, како је горко плакао.

Сутрадан сахранисмо Сесилу на малом гробљу луверсиском, са свим близу оном гробу, у који је оно упала била жива.

(Свршиће се)

П О У К А

РУСАНДА КОД МЕЛЕНАЦА

И још једна природина снага гони Тису на мицање поребарке — са истока на запад: то је ветар у доба с пролећа и с јесени, кад су дан и ноћ једнаки, наша *Кошава*, што долази са југоистока, са пучине индиског мора, од острва Суматре, па иде даље правцем на северозапад. Кошава често по три недеље дана и ноћи непрекидно дува, и то три недеље пре и три недеље после 21 марта и 23 септембра (по новом календару) у години. Како Тиса тече од Солнока до Титела право са севера на југ, Кошава удара против њене матице у буту од 45°.

С пролећа је у то доба обично нашла вода. Од векова већ удара и подлизује матица више десну, т. ј. западну Тисину обалу и под-

рива ју и рони. То исто чини и Кошава. Она гони своје таласе, по извесну ритму, преда се и удара их два до три метра испод горње ивице стрме десне обале и заплускава. Како је земљиште на жалу мекано и дробно, таласи рове то у нивоу воде и дубе. Кад почне вода да опада, изгуби подривена обала потпору од текуће воде, жал горе добије, у даљини од ивице на по или цео метар, пукотину, и за кратко време за тим сурва се тај комад земље и обале у воду са тутњавом, као да топови пуцају.

То је мицање реке поребарке и износи у просеку годишње: код Тисе 0.1 m, међер десет сантиметара, а код Дунава између стена код Промонтора па до Мохача и од Алмаша на

ушћу Дравину па до Гардоша код Земуна
0-11 m.

То мицање поребарке не би толико износило, да нема код споре, гњиле Тисе још једно — скоком — мицање, одмах за више стотина метара. Тај живи пример имамо ено међу Сентом, Санадом и Чоком. Кроз то, што матица и Кошава подривају десну обалу и роне ју, вијуга Тиса тако јако, да до кључева дође.

Такав кључ направила је Тиса код Сенте и отишла била на исток и уоквирила у $\frac{3}{4}$ шестару рит Буцак, код сеоцета Имретелека. Са севера је обалу десну гризла матица, са југа Кошава. Истам онај суве земље међу том вијугом, који је Буцак везивао са Бачком, буде све ужи и ужи, док на послетку, пре неколико година, међер у очиглед данашњег човечјег појаса, не

провали сама вода тај истам, и тиме Тиса прескочи Буцак и узе пут свој сада западно за 2654 m. далеко од онога на истоку.

Свако живи може отићи тамо и видети то природино дело. Мало по мало па ће се онај $\frac{3}{4}$ шестар старе Тисе сав засути и постати бара, као што је Русанда код Меленаца. Мађари ће ју назвати »Моротва«, јер је мртва вода, а Буцак-острво тим скоком Тисиним отцепљено од Бачке постаде банатско; само што Сенђани имају баштинско право на земљиште у Буцаку, као год оно што Белегиш у Срему има баштинско право у Банату, у риту на оном острву, које стари Дунав прави са новим текућим Дунавом, и који је скок живи Дунав пре неких осамдесет година учинио са истока на запад, опет силом кошавином.

У Бадену, 7 септембра 1894

Јован Стефановић Виловски

КЊИЖЕВНОСТ

ГРИЛ ПАРЦЕРОВА „САФА“

ОД ДРА ЕМИЛА РАЈХА

(Наставак)

Како ли се лепо у првом чину, који изгледа да нема радње, развија унутрашњи одношај главних лица! Нарочито је тај први чин психолошки потребан да се позна Сафина нарав. Сафа стоји на кобну обртишту живота. Још јој није нестало младости, још она уме да занесе лепотом, но то није лепота цвета, што тек пупи, не, то је лепота расцветане руже, пре но што ће пасти с ње листићи. Немила слутња сурова јесењег даха додирује јој уплашену душу. Она не ће да прецвета а да није уживала, а срећа, за којом чезне, до сад јој се није јавила, мора је дакле брже дозвати, пре но што буде доцкан. Што је она постигла, то је слава, сурогат среће, који није кадар дати радости и уживања. Постигла је највећу спољашњу част само за то, да тим теже осети, како јој мало задовољства даје „без плода ловор“, за којим је дуго тежила и који је најзад и добила уверивши се, да

„Тај тишти, јер без мириса
И без тоpline не зна годити,
А накнаду је зар обрицао
За многу жртву, многу обману.“

Са потајном стрепњом мисли на будућност, сама ваља и даље да ходи по свету, поштована, обожа-

вана, али не љубљена. Тада јој се око сретете са погледом врела одушевљења у лепога Фаона те је муња погоди посред срца жива. То је тај! Врелу, махниту чежњу за љубавном срећом он ће загасити.

Лепа та обмана не траје дуго, нагло надође сумња и подозрење; Сафа гледа да уклони с пута све, што смета, но баш за то, што се тако ревносно труди, осећа у души својој, да то не може бити, па с тога уздише у бону страху:

„Ох, тешко сваком, кога тапта сен
Частољубља и славе привлачи
Те не милује својих тихи круг!“

Ту нам се већ јасно јавља опомена, која је основни мотив бајци „Сан живот“, која је на неколико недеља доцније започета, но довршена тек на неколико десетина година после. Сафа се дабогме не сме упоредити с Рустаном, у ње има праве величине, с тога за њеном висином и долази „дубоки, громки пад“, а ловцу је лако умотати се и заклонити у својој слабости. Незадовољено честољубље може научити и да се умери, но незадовољство са поштено заслуженом славом подгриза живот као неизлечива боља. Међе оном, што је човечанско, оштро су овде повучене: или уживај задовољан сам собом

у тишини, или се одреци, да можеш ићи и за вишим смеровима. Но тешко оном, коме на том самораном, тужном и опасном путу нестане маха и воље! Узалуд гледа, да чун свој врати у гласну тишму; странац је он сад међу странцима, јер га не спаја једнака крв, него једнак дух, једнаки напори. Дигао се међу њега и остале зид, преко којег се не да прећи:

„Одабраше л' те себи богови,
Са грешним сојем тад не дружи се,
Јер бесмртника и земаљских ждрѣб
Помешати се не да никако.
Од оба један мораш бирати,
А одабра ли, натраг не можеш.“

То је Грилпарцеров назор о одношају, у којем је миљеник музџ са светом: само ко одлучно жртвује срећу у животу, тај може као уметник створити што велико. Из земље идејала не води никакав мост натраг на ову нашу земљу. Ко као Сафа овако позива драгана свог:

„Од обојега венце плетимо,
Обавимо их око чела свог!

(Наставиће се)

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— У данашњем броју „Стражилова“ доносимо у српском препену једну песму словеначког песника Фрање Левстике, који је врло мало, а можда није ни толико, повнат српским читаоцима. — Левстик је рођен године 1831. Школовао се у селу и у Љубљани. Због болести не положи на време матуру, и ако бијаше један од првих ученика, а доцније се његова бујна природа не могла враћати на пропунтен посао. Са тога није могао бити редован слушаца на свенаучишту те му с тога после буде живот горак као човеку „без квалификације“. Покушао је да учи богословију, али буде искључен због слободомисних и „антирелигијовних“ мисли у његовим песмама, које 1854 издаде у засебној књизи. Тада раскиде са свим са школом. Бивао је домаћи учитељ, секретар „Матице Словенске“, сарадник и уредник књижевних и политичких листова у Бечу и Љубљани, а умро је године 1887 у Љубљани као скриптор љубљанске библиотеке. И ако самоук, Левстик је један од најзнатнијих књижевника словенских. Он је остао у Словенаца до данас најбољи зналац словенске филологије, а на том је пољу неуморно радио. Он је управо реформовао књижевни језик словеначки многобројним расправама, чланцима, критикама, створивши тако пут за све потоње књижевне раднике. Оставио је дела

у ширем смислу филологије од опште и трајне вредности. Али је био и песник првога реда. Почео је певати године 1850 и радио је до смрти. Левстик је најплоднији а после Пршерна и најбољи песник словеначки. Песме му се одликују силним и природним осећањем и савршеним обликом. Напоменемо ли још да и проза словеначка почиње нову епоху своју са његовим радом на приповетци и путопису, онда смо, мислимо, за овај мах рекли довољно о песнику, чију можда најбољу песму доносимо у овом броју.

— Јанко Веселиновић, у друштву са још неколико књижевника, покренуо је нов дневни књижевни лист, који се зове „Звезда“. „Звезда“ у сваком броју доноси песама, приповедака, забавних ситница и шале, а излази сваки дан на читаву табаку.

— 45 и 46 свеска књига за народ, које издаје Матица Српска из задужбине Петра Коњевића, доносе народу поуку с натписом „Љубите природу!“ коју је по К. Вођићком и Ј. Етингеру израдио свештеник Никола Манојловић-Рајко.

— Професор Лука Зоре у Дубровнику спрема две расправе, једну за Глас српске краљевске академије о дијалекту дубровачком а другу за Rad југословенске академије о облицима дубровачкога дијалекта према граматници старог словенског језика.

САДРЖАЈ: Песништво: Белег Девојка и птица. Дневник једне жене. — Поука: Русанда код Меленаца. — Књижевност: Грилпарцера „Сафа“. — Ковчежић: Књижевне белешке.